

Ц.НЯМСҮРЭН
ЭМШУИС, НХУ-ны тэнхим

Энэ бол өрнийн философи дахь хамгийн агуу өгтлөл гэдэгтэй би санал нийлдэг. Агуу өгтлөл маань Платоны Бүгд Найрамдах Улс зохиолын Долоодугаар дэвтрийн 514а-518с хэсэгт бий. Уг зохиолд багтдагаас нь тэр үү эсвэл улс орныг удирдахтай холбогдох тайлбараас нь болоод тэр үү үүнийг улстөртэй ихээхэн холбодог ч танин мэдэхүй, ёсзүйтэй холбогдох тайлал нь хамгаас агуу мэт.

Эл өгтлөлд гинжнээсээ чөлөөлөгдсөн хоригдлоор танин мэдэхүйн баатрыг бэлэгдэж, танин мэдэхүй ямар хэцүү, адармаатай, зовлонтой байдгийг дүрслэн үзүүлсэн билээ. Эх зохиолтойгоо танилцсаны дараа энэ талаар арай дэлгэрэнгүй ярилцъя.

* * *

Сократ:-Гэрэл нэвтрэх амтай, туж уруудсан урт хонгилтой газар доорх маш гүн агуйрхуу оромжинд хүмүүс амьдарч байна гэж төсөөл. Хөл хүзүүнээсээ гинжлүүлсэн тэд энэ газар бага балчираасаа байгаа тул хөдөлж ч чадахгүй гагц өөрсдийнхөө өмнө байгаа зүйлийг харна, учир нь мөнөөх гинж тэдэнд толгойгоо эргүүлэх ч боломж олгодсгүй юм. Тэдний ард нилээн дээхнээ асаж буй гал байх агаад хүүхэлдэйн жүжигт хүүхэлдэй тоглуулагчдыг халхалдаг хөшигөрхүү хаалт бүхий зам тэдний хооронд байгаа гэж төсөөл.

Глаукон:-Төсөөлөгдөж байна.

Сократ:-Мод, чулуу, өөр бусад зүйлээр хийсэн хүн, амьтны дүрс бүхий янз бүрийн хиймэл зүйлийг энэ хаалтны цаагуур дээр нь харагдахаар барьж яваа хүмүүсийг одоо төсөөл. Тэдний зарим нь ярилцан зарим нь дуугүй явна.

Глаукон:-Хачин дүр, хачин хоригдлууд байна даа.

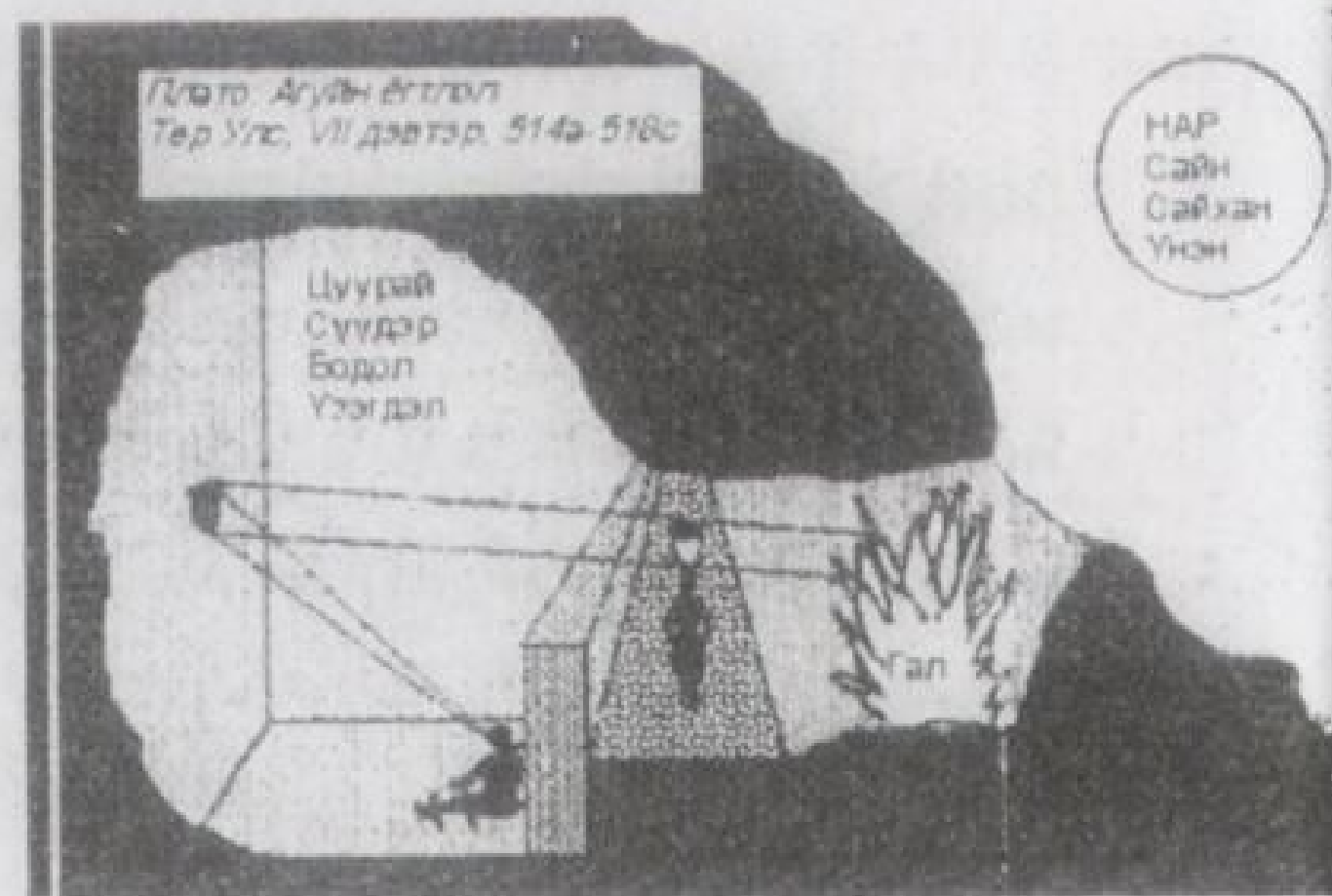
Сократ:-Харин ч бидэнтэй төстэй. Түрүүчийн байдалтай хоригдлууд агуйн хананд тусах сүүдрээс өөр зүйл харах бол уу?

Глаукон:-Толгойгоо ч хөдөлгөх аргагүй бол охоор өөр юу харах вэ дээ?

Сократ:-Хэрвээ тэд өөр хоорондоо ярьдагсан бол харж байгаа мөнөөх сүүдрүүддээ нэр оноох байсан даа?

Глаукон:-Гарцаагүй тэгнэ.

Сократ:-Гяндан нь тэдэн рүү харсан агуйн хананаас цуурайтдаг гэж төсөөлье. Тэдний араар мөнөөх хүмүүсийн нэг нь яриад өнгөрөх үед тэд энэ чимээг тэдний нүдний өмнө явж өнгөрсөн сүүдрээс л гарч байна гэж бодно.

Глаукон:-Эргэлзээгүй.

Сократ:-Иймэрхүү байдлаар эдгээр хоригдол мөнөөх хиймэл зүйлсийн сүүдрийг л үнэн гэж ухаарна.

Глаукон:-Энэ бол зайлшгүй.

Сократ:-Гинжнээс чөлөөлөгдвөл юу болсхыг, ямар аргаар мунхагаас ангижруулах ёстойг одоо авч үзье. Тэдний нэгийг гинжнээс нь чөлөөлж, хүчээр босгоод, толгойг нь эргүүлж, гэрэл лүү харуулж өгсүүллээ гэж төсөөл. Энэ бүх хөдөлгөөн түүнд шаналгаатай байх бөгөөд сүүдрийг нь харж байсан зүйлсээ харахдаа түүний нүд маш ихээр гялбах болно. Хэрэв түүнд урьд утгагүй хоосон зүйл харж байсан, харин одоо бодит байдалд дөхөж, илүү бодитой зүйл рүү хандсанаар арай үнэн үзэлтэй болж байна гэж хэлбэл тэрээр юу хэлэх бол? Дэргэдүүр нь өнгөрөх мөнөөх янз бүрийн зүйлийг үзүүлээд эд юу вэ гэж асууя. Тэрээр балмагдан сандарч, түүнд одоо үзүүлж буй зүйлийг өмнө харж байсан зүйл шиг нь бодитой биш гэж бодохгүй гэж үү?

Глаукон:-Яг тийм, бодитой биш гэж л бодно.

Сократ:-Хэрэв түүнийг галын гэрэл лүү эгц харуулбал нүд нь өвдөж, харж чадах зүйл рүүгээ эргэн харахдаа энэ нь одоо түүнд үзүүлж буй зүйлээс хамаагүй тодорхой юм байна гэдэгт итгэхгүй гэж үү?

Глаукон:-Тэгнэ.

Сократ:-Түүнийг хүчээр дээш чирж, нарны гэрэлд гартлаа тавихгүй бол тэрээр зовлонг тэсвэрлэлгүй, ийм хүчирхийлэлд ундууцахгүй гэж үү? Тэгээд ч тэрээр гэрэлд гарахдаа бодитой гэж түүнд хэлж байсан зүйлээс нэгийг нь ч харж чадахгүй болтлоо гялбана шүү дээ.

Глаукон:-Мэдээж, тэр бүгдийг шууд харж чадахгүй.

Сократ:-Дээд ертөнцийн юмсыг харахаасаа өмнө дасах хэрэгтэй болно¹. Хялбараас нь эхлэх хэрэгтэй. Эхлээд юмсын сүүдрийг, дараа нь усанд тусах дүрсийг, тэгээд юмсыг харах нь хялбар байна. Тэнгэр, эрхэсийг шөнө харах нь амар, өөрөөр хэлбэл сарны гэрэл, оддыг харах нь өдөр Нар, Нарны гэрлийг харахаас хялбар.

Глаукон:-Яг тийм.

¹ Ёсзүйн ойлголтуудыг хэлэлцэж, тэднээр дамжуулж Сайны тухай Санаа руу өгсөхөөс өмнө математикийн сургалтаар дадлагажуулах хэрэгтэйг энд өгүүлсэн. Академийн цэцэрлэгт хүрээлэнд Плато сургуулиа нээсэн бөгөөд энэ сургуульд тоо маш чухал байв. Нэгэн сурвалжид өгүүлсэнээр тоо бодож чадахгүй хүн энэ сургуулийн босгыг давах эрхгүй байж. Математикийн арван жилийн сургалт нь адармаатай ёсзүйн ойлголтуудаас өмнө хийсвэр сэтгэлгээнд оюун ухааныг дасгах зорилготой юм. Болозсроогүй ухааныг Софистууд шиг эсвэл Сократ шиг ёсзүйн маргаанд татан оруулах нь буруу гэж Плато үзжээ.

Сократ:-Эцэст нь тэрээр Нар руу харах чадвартай болж, түүний мөн чанарыг ус юмуу харь өөр орчинд туссанаар нь биш харин төрөлх байдлаар нь төсөөлнө.

Глаукон:-Эргэлзээгүй тэгнэ.

Сократ:-Тэгээд жилийн улирал, он цагийн урсгалыг тогтоож, үзэгдэх ертөнцийн бүх зүйлийг удирддаг, мөн өөрийнх нь болон түүний анд нөхдийн хардаг байсан бүхний шалтгаан нь Нар¹ юм байна гэсэн дүгнэлтийг тэрээр гаргах болно.

Глаукон:-Ийм дүгнэлтэнд эцсийн дүндээ хүрэх нь тодорхой.

Сократ:-Тэрээр хоригдол нөхдөө, урьдын оромжинд нь юуг сэцэн ухаан гэж хүлээн зөвшөөрдөгийг санаад ийн өөрчлөгдсөндөө баярлавч тэднийг өрөвдөхгүй гэж үү? Тэд нэг нэгнээ хүндэтгэн магтаж, сүүдрийг гярхай ажиглан, аль нь цуварч, аль нь зэрэгцэн гарч ирдгийг сайн тогтоож, дараа нь юу гарч ирэхийг зөв таадаг нэгнээ шагнадаг байж. Чөлөөлөгдсэн хоригдол маань тэр шагналыг тэчаадан хүсэх юмуу Агуйд нэр, нөлөөгөө дуурсгасан нэгэнд атаархах бол уу? Хомэрийн Ахиллын адилаар "газар дэлхий дээр үгээгүй нэгний гэрт хөлсний ажилчин шиг" байх бус уу? Хуучин итгэл үнэмшилдээ эргэн орж, урьдынхаараа амьдрахын оронд юуг ч хамаагүй тэсвэрлэх биш үү?

Глаукон:-Тиймээ, өөр ямарч тавиланг уг амьдралаас илүүд үзнэ.

Сократ:-Хэрэв тэрээр Агуй дахь хуучин суудалдаа суухаар дахин тийшээ уруудвал юу болохыг одоо төсөөлье. Нарны гэрлээс гэнэт ангижирсанаар нүд нь таг харанхуйд автана дээ. Сүүдрийн тухай саналаа хэлэх, хэзээ ч чөлөөлөгдөж үзээгүй хоригдлуудтай уралдахыг шаардах үед түүний хараа тогтоогүй, бүдэг байх бөгөөд харанхуйд дастал багагүй хугацаа шаардагдана. Хоригдлууд түүнийг шоолж, дээш гарсанаараа хараагаа муутгасан гэж ярьцгааж, дээш гарахыг оролдох ч хэрэггүй гэцгээнэ. Тэднийг чөлөөлж, дээш дагуулах гэсэн хүн гарт нь баригдвал тэд түүнийг алах болно².

Глаукон:-Тиймээ, ална.

Сократ:-За тэгвэл эрхэм Глаукон минь энэ зүйрлэлийн дүрслэл бүрийг өмнөх анализтайгаа тааруулах хэрэгтэй. Шорон оромж бол мэдрэхүйгээр танин баригдах ертөнц, түүн дэх галын гэрэл бол Нарны хүч. Дээд ертөнцийг харах гэж өгсөх нь оюуны ертөнц рүү хийсэн сэтгэлийн аялал. Чиний сонсмоор байгаа, миний хэлэх гээд байгаа зүйлийг чи дараа ойлгоно.

¹ Нар бол Үнэн, Сайн, Сайхныг бэлэгдэнэ.

² Плато багш Сократынхаа хувь тавиланг өгтлөн өгүүлжээ.

Зөв эсэхийг нь Тэнгэр мэднэ, гэхдээ би юутай ч ингэж ойлгож байна. Мэдлэгийн ертөнцөд хамгийн сүүлд ухаарагдах, маш бэрхшээлтэй зүйл бол Сайны тухай Санаа юм. Нэгэнт ойлгогдвол энэ нь бүхий л зүйлийн хувьд зөв, буруу бүхнийг тодорхойлдог гэсэн дүгнэлтийг дагуулна. Үзэгдэх ертөнцөд тэрээр гэрэл, гэрлийн эзнийг төрүүлдэг бол оюуны ертөнцөд тэр өөрөө эзэн бөгөөд ухаан, үнэний эцэг байдаг. Эг Санааг ойлгохгүйгээр хэн ч хувийнхаа амьдралд ч, улсын хэрэгт ч ухаалаг үйлдэж чадахгүй.

Глаукон:-Ойлгохынхоо хэрээр чамтай санал нэг байна.

Сократ:-Тэгвэл энэ өндөрлөгт хүрсэн хүмүүс аахар шаахар хэрэгт оролцоод байдаггүйд гайхах зүйлгүй гэдэгтэй бас санал нийлэх байх. Тэдний сэтгэл бүхий л цагаа тэрхүү дээд ертөнцөд өнгөрүүлэхийг хүсдэг. Давтаж хэлбэл бидний зүйрлэл зөв юм. Тэнгэрлэг бясалгахуйгаас хүний арчаагүй амьдралд буусан хүн харанхуйд нүдээ дасгаагүй байхдаа шүүх, өөр бусад газарт зүй ёсны сүүдэр, тэр сүүдрийг үүсгэдэг дүрийн тухай маргаанд, Зүй ёсыг байгаагаар нь хэзээ ч харж байгаагүй нэгний ухаан дахь зөвийн тухай ойлголтын талаар мэтгэлцээнд хүчээр татагдахдаа инээдтэй харагдах нь тийм ч гайхмаар гэж үү¹.

Глаукон:-Гайхах зүйл огт алга.

Сократ:-Тэгэхээр гэрэлээс харанхуй руу эсвэл харанхуйнаас гэрэл лүү шилжих хоёр тохиолодолд хараа алдаж болохыг ухаалаг хүн санах агаад сэтгэлд ч ийм зүйл тохиолддогыг ухаарах болно. Сэтгэл аливааг ялган харж чадахгүй, зүдэрч байгааг ойлгох үедээ тэрээр утгагүй инээхийн оронд гэгээн оршихуйгаас ирээд хараа нь харанхуйд автсан уу эсвэл харанхуйгаас салаад хэтэрхий их гэрэлд гялбасан уу гэдгийг лавлана. Эхний тохиолдолд сэтгэлийн байдал нь атаархал төрүүлэм, амьдрал нь аз жаргалтай юм гэж тэрээр бодно, удаах тохиолдолыг тэр өрөвдөхөөс өөр аргагүй бөгөөд инээдээ барьж дийлээгүй бол энэ нь гэрлээс бууж ирсэн сэтгэлийг шоолохоос арай дээр юм.

Глаукон:-Үнэхээр зөв ярьж байна.

Сократ:-Хэрэв энэ үнэн бол сохор нүдэнд хараа оруулахтай адил мэдлэг үгүй сэтгэлд түүнийг оруулахыг оролддог зарим хүний хэлж байгаа зүйл боловсрол биш гэж дүгнэх ёстой. Үүний эсрэгээр бидний тооцоо хүн бүрийн сэтгэл үнэнийг мэдэх хүчтэй, түүнийг харах хэрэгсэлтэй, нүдээрээ харанхуйг бус гэрлийг харахын тулд бүхэл биеэрээ эргэн харах хэрэгтэйн

¹ Сократыг шүүх ажиллагааг сонсож мэдсэн Калликл шүүхэд философич хүн өөрийгөө өмөөрөх чадалгүй хэмээн түүнийг элэглэжээ.

нэгэн адил сэтгэл бүхэлдээ нүд нь оюуны бодит байдал, Сайн гэж бидний нэрлэдэг тэрхүү сүрлэг дээд зүйлийг тэвчдэг болтлоо энэхүү хувирамтгай ертөнцөөс эргэх хэрэгтэй. Үүнээс гадна яг энэ зүйлд, хамгийн дөт аргаар сэтгэлийг эргүүлэхэд нөлөөлөх, угаас харах чадвартай сэтгэлийн нүдэнд түүнийг оруулах биш, харин буруу зүг рүү харуулчиггүй, байх ёстой газар луу нь эргүүлэхийг батлан даах зорилго бүхий урлаг байж болох юм.

Глаукон:-Тийм болтой.¹

Ёгтлолын цаад санааг сайтар ойлгохын тулд Плато, түүний багш Сократын философи үзэлтэй зохих хэмжээнд танилцсан байх хэрэгтэйг юуны өмнө тэмдэглэе.

Санааны тухай Платоны онол ёсоор бидэнд харагдаж буй ертөнц бол жинхэнэ ахуй буюу Санааны ертөнцийн тусгал, хуулбар, сүүдэр төдий байдаг. Аливаа зүйлийг тодорхойлогч нь түүний Санаа. Бодит ширээ өчнөөн олон янз байж болно. Дугуй, дөрвөлжин, гурвалжин, хэлтэй, хөлгүй гэх мэт. Хэдий ийм олон янз боловч тэр бүгдийг ширээ гэж тодорхойлж буй нийтлэг зүйл бий. Тэр нь биет биш харин санаалаг зүйл. Бодит ширээнүүд үүсдэг, устдаг, эвдэрдэг бол ширээний Санаа хэзээ ч үмсэхгүй, устахгүй, эвдрэхгүй. Нэг үгээр бол үзэгдэх ертөнцөд өөрчлөлт хувиралт байдаг бол Санааны ертөнцөд тийм зүйл байхгүй, энэ бол Мөнхийн Хувирашгүй ертөнц. Энэ Санааг таниагүй цагт аливаа мэдлэг худал, явцуу байна.

Ёгтлолд өгүүлсэнээр Сайны тухай Санаа бол Санааны ертөнцийн маш чухал, гэхдээ ээдрээтэй ойлголт юм. Плато Сайн гээчийг ийн өндөрт үнэлж байгаа нь багш Сократаас нь улбаатай. Үүний цаана Сайн, Сайхан, Үнэн гурвыг салшгүй холбосон маш чамин эрэгцүүлэл оршдог.

Агуйгаас өгсөх зам Үнэний (буюу танин мэдэхүйн) замыг илэрхийлнэ. Чөлөөлөгдсөн хоригдол маань дээд ертөнц буюу жинхэнэ мэдлэгийн ертөнцтэй танилцсаны эцэст агуйд харанхуй хэвээр үлдэгсэдийг өрөвдөн өөрийн эрхгүй буцаж уруудана. Агуй руу уруудах энэ зам Сайны (буюу ёсзүйн) замыг бэлэгддэг. Энэ нь мэдлэгтэй хүн хэзээ ч мууг үйлдэхгүй гэж үздэг Сократын үзлийг тусгасан хэрэг. Өөрөөр хэлбэл Үнэнийг танин мэдсэн зам Сайныг үйлдэх замаас салангид биш. Үүнийг Плато гайхамшигтай үзүүлжээ.

Гэхдээ үнэнийг танин мэдсэнээр бүх зүйл сайхан болчихгүй гэдгийг ёгтлолд бас үзүүлсэн. Жишээ нь чөлөөлөгдсөн хоригдол буюу "танин

¹ Агуйн ёгтлолыг Samuel Enoch Stumpf, *Philosophical Problems: Selected Readings* бүтээлээс хөрвүүлэв.

мэдэхүйн баатар” маань үзсэн харсанаа агуйн хоригдлуудад хэлбэл тэдний хэн нь ч үнэмшихгүй байх. Тэдний “толгойд” түүний хэлсэн зүйл “эвлэхгүй” учраас тэд түүнийг галзууд тооцох биз ээ. Өөрөөр хэлбэл үнэнийг хүлээн зөвшөөрүүлнэ гэдэг тийм ч амар биш. Тэгээд ч үнэн гэдэг бидний төсөөлж байснаас огт өөр байх нь олонтоо. Эйнштэйны харьцангуй онол, квант механикийн зарим зарчмууд бодит байдалтай авцалдахгүй хачин байдгийг энд жишээлж өгүүлж болох юм. Гэхдээ ёгтлолд үнэнийг хэрхэн хүлээн зөвшөөрдөг талаар юу ч өгүүлээгүй билээ.

Гэлээ ч энэ бол өрнийн философи дахь хамгийн агуу ёгтлол гэдэгтэй би санал нийлдэг.